

Landskap: Halland Upptecknat av: Mai Fossenius
Härad: Himle Adress: Herrestadsgat. 12, b., Malmö
~~XXXXXX~~ Socken: Varbergs stad Berättat av: Pehr Larzenius
Uppteckningsår: 1945 Född år 1888 i Valinge sn.

Brandvakt och tornväktare.	s. 1-2.
De fattiga.	s. 3-5.
Brott som ännu lever kvar i Varbergsbornas minnen.	s. 6-7.
Några gamla Varbergs-original.	s. 8-10.
Varbergs stad.	s. 11-12.
Större eldsvådor.	s. 13-14.
Rantzaus sten.	s. 14.
Vattenhämtning.	s. 15.
Byk.	s. 15.
Borgarbrandkåren.	s. 16.
Gamla krogar.	s. 17.
Varbergs utveckling till brunns- o. badort.	s. 18-20.

Skriv endast på denna sida!

Brandvakt och tornväktare.

Varberg hade ända till 1878, då ordningens upp-
rätthållande helt togs över landets polisen,
sjuvå brandvakter som beväpnade med s. k.
sax och skramla, kontrollerade att allt var
som det skulle och som i var sin ända av
skeden på anvisade platser ropade ut
hel- och halstimmar (10-5).

Tornväktaren hade som uppgift att meddel-
a stor borgarvän utropa blockslagen
i alla fyra tornluckorna varje natt. Vi-
dare skulle han klämma i blockorna om
då utbrutit någonstans.

Tornväktarsysslan indrogs år 1901 och
de som sist innehade denna var tre gamle
gubbar, vilka skiftades över att vakta.
På förmiddagen blåste de i regel flitigt
i lurarna, men eftermiddag som natten led

ACC. NR M. 10240 2.

blev det lyftare och lyftare och framt
morgon var det påhan någon som
hörd något lutande. Och det var säker-
ligen ingen som förnevala gubbarnas
dinas morgonsömn!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

De fattiga.

Det allra äldsta fattighuset i Varberg var hospital, som låg strax utanför staden, ungefär vid nuvarande Falkenbäck.

På 1767 brann hospital och vid den förhärjande eldsvådan, då bl. a. också kyrkan förstördes. Då smärningarna anvisades ett annat hus i staden åt de fattiga, men även detta blev lågornas rov vid en annan stor eldsvåda som förhärjade Varberg, nämligen år 1863 då halva staden lades i aska. Då man efter denna olycka ej hade råd att bygga något nytt fattighus på flera år, bortauktionerades man i stället de fattiga till den lögst bjudande. Sedan man anvisades ett hus vid Södergatan, den s. k. "Rättshuset" åt de fattiga. "Rättshuset" uppfördes egentli-

gen från början åt sådana familjer som bli-
vit huslösa vid 1863 års brand och sedan
de kunnat skaffa sig bostad.

De fattiga på "Rethallen" hade inte så
roligt många gånger. De sovt och frös
och fr illa på många sätt. Trångboddheten
var stor. Efter fick flera personer hysas in
i samma rum. Och underhållet från stä-
den var nog också i knappaste laget.
Efter fick fattighjernen mest en liten dr-
sättning hjälpa till med lite av varje,
sväskostning, renhållning etc.

Trögrijet i gamla dagar, ja, det är nog
mer än hundra år sedan var så att påga
organiserat här i Varberg! En viss dag
varje vecka fick alla higgarna (som ut-
gjorde en särskild klass av de fattiga)
samlas vid prestens dörr och här behövde

de ett märke, som skulle bäras synligt.
Sedan gav de sig iväg, var och en till
sitt "fars" i staden. Och varbergsborna
uppmärksammades på något att endast giva all-
mosor åt pådöda biddare som bar märke.
Kom det biddare från andra orter,
anvisades de obönhörligen från staden

Brott som ännu lever kvar i Varbergsbornas
minnen.

1815 blev en bergsgesäll rånmördad av en kamrat i Lindberga vid gamla Varberg.

De bägge präkarna hade kommit i sällskap norrifan och ämnade bege sig till Halmstad, då den ene olyckligtvis råbade nämna att han hade en större summa pengar på sig. Detta blev hans olycka. Hovaren lyckades komma även till Halmstad innan han greps. Dömdes till döden och blev avrättad på Himle härads avrättningsplats, nuvarande Steuåsa i Trälöv socken. Detta är förhoppningsvis den sista avrättningen i härads historia. På 1860-talet blev kommunister Svanders sön i Valinge (1 mil utifrån Varberg) mördad av sin fästman. Denne hade hört sigas

Vågra gamla Varbergs-original.
Det var mycket mer bråk och slagsmål för
framförallt var det sjöfolket som slog
och bråkade, dels inomskan, dels med
Varbergsborna. Men också här i staden
fanns en del som regelbundet tog om hand
av polisen varje lördag och ibland också
mitt i veckan för den delen. Det fanns
Luffare-Frans som såhär var mycket. Ho-
nom har jag varit med om att taga hand
om många, många gånger. När han var be-
rusad var han en skräck för sin omgif-
ning. Det fick hans familj pröva på vid
åtskilliga tillfällen. En gång höll
han oss med revolver när vi skulle hämta
 honom. Och så hade vi både Kalle, som
också var en vanlig gäst hos polisen. Han
gav sig iväg från staden på småningom

och ingen vet varthan dog rögen.

Bosla-Kalle var en annan band fyllesist, men han var alltid så omåttligt snäll och gjorde aldrig någon människa något för när. Se'n fanns det den gamla Skaffelin som också gärna drog sig till glaset då och då. Och Varbergs Lathund lever än. Han är numera introjen på ålderdomshuset. Han heter Bernström och egentligen var det inte riktigt rätt att kalla honom Lathund för i mycket tillstånd var han mycket arbetsam och ordentlig. Men, som egentligen hette Kristerson var en annan av dem som vi regelbundet fingo fråga band om då han gärna blev bråkig och bar sig illa åt. Den av dem alla som nästan var värst, var skomakarens Fruzen. Han var alkoholist av stora mått

ACC. NR M. 10240:10.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

i yngre dagar. Kommer av han i bogen på
ålderdomshemmet och skärver sig, exemplar-
iskt och varje söndag går han i kyrkan.

"Var de fått sina öron i på? Ja, det vet
jag sannare inte. Jo, Bola-kalle först
han hjälpte sin mamma att sälja vete-
bullar när han var liten, men hur de and-
ra fått sina namn kan jag inte säga."

Varbergs stad.

Varberg har legat på fyra andra platser förut. Först hette den Gamla Kopstad (namnet lever ännu kvar i en by söder om nuv. Varberg). Därefter flyttades den till Gamlabyg, norr om nuvarande Varberg. Här finns ruinen av en kyrka från 1300-talet ännu kvar. Sedan flyttades den till Kyby (på Lindhofsträta). Kyby förstördes av svenskarna 1565. Traditionen berättar att Kyby hade två borgvärdare som bägge dödades vid altaret i kyrkan där de sökt skydd. Så flyttades staden till Platsarna. Denna stad lär endast ha haft fyra gator, av vilka tre lär skola ha heter Hårnegade, Kirkegade och Klippegade. 1666 förstördes denna stad genom våld och mer än

300 hus brann ner. Knektarsid lär 600
hus ha medgitt frödelser och flyttades
så småningom till den nya staden. Av des-
sa placerades ett i hörnet av E. Vallegatan
och Borgmästargatan och åtminstone
grunden till detta är väl ännu kvar här.

Efter detta bestämde Karl XI att staden
skulle flyttas till Klumberogårdet och
det är här det nya Varberg har vuxit fram.

Då staden byggdes befälde kungen
att gatorna skulle utgå från fästningen
fäst smala och därefter vidgata sig.

Detta för att man lättare skulle kun-
na skjuta från fästningen om någon
fiende skulle närma sig från landhål-
let. ~~De nya gatornas form kan ännu ses~~
~~och de betäckta.~~

Stora eldsvådan.

1767 resade en eldsvåda i Varberg, varvid ^{h.a.} kyrkan helt brann ner. På 1780-talet byggdes på den nya kyrkan stort norr om den gamla.

1863 brann halva staden ner; även hus söder om Torngatan förstördes. Huru elden uppstod har aldrig blivit utrett, men förmodligen var det nordbrand. Elden uppstod där dr. Röspe nu bor, i en ladugård, och efter som stark storm rådde, var snart alla hus i närheten övertända. Det fanns inga möjligheter att rädda de redan brinnande husen, särskilt som många av dem hade ^{konst}konstak, utan man fick koncentrera sig på att söka rädda de som voro i farozonen. Hundra personer blevo den gången huslösa. Riksdagen antog en

stor summa pengar till återuppbyggnad
av staden och i byskornas uppströps kollekt
1898 brann Varbergs Hotell samt kätterskand-
lare C. N. Nybergs och handelsbureau Lunn-
stedts hus. Det var en beundrad handels-
resanda på hotellet som legat och rökst.
Han brann förresten själv inne

Rantzans sten.

Vid denna stupste den danske översten
Daniel Rantzau vid belägringen av
fästningen 1569.

Vattenhämtning.

På varje gård fanns en brunn och här hämtades allt vatten innan vattenledningen byggdes (1898).

Byte.

han köptade dels i en damm ungefär där dr. Uddenberg nu bor (kvartaret Pipebruket, så kallat smakar där fönt laget en fabrik för tillverkning av kritpipor) eller också köptade man i en liten bäck som rann genom staden.

Borgarbrandkåren

De olika årsklasserna av stadens borgare, var ålagda sina uppgifter om eldsvåda skulle bryta ut. Då och då "mönstrades" Borgarbrandkåren så att man var säker på att var och en visste sin plats om olyckan var framme. Vid eldsvåda blämsade man i kyrkklockorna, var och en ställde upp sig vid sitt respektive "spruthus" och så längades eller bördes vattentåg från bunnarna i närheten. Först år 1898 var Varberg vattenledning färdig.

Gamla krogar.

Det fanns en oändlig mängd krogar här i
Varberg bara för 40-50 år sedan. Men det
var ju heller inte så svårt att få tillstånd
att öppna krog då. Bland dessa äldre
Varbergskrogar kunna nämnas: Bagars
Perrons ölrog (vid Södergatan), Berlin-
kroger, som från början hade spritlätthet
heter, men sedan fick dessa indrogen,
Hotellkroger (hörde till Varbergs Hotell,
och är numera uppskrivningsrum).
Nuvarande kvarterschef Krögeren här ju
och så vittnesbörd om att där funnits en
och flera krogar.

Varbergs utveckling till bunnns- och badort.
1811 upptäckte man att Svätkällans vatten
var starkt järnhaltigt. Detsamma förstod de gode
Varbergsborgarna att utnyttja i mer än ett
hänseende. Man murade runt källan, bygg-
de ett hus över den och det dröjde inte
länge förrän Varberg översvämmades av
människor, som av olika anledningar reste
dit för att "dricka brunn". I Bunnns-
parken, mitt för kyrkan, uppbyggdes det
f. k. Bunnshuset och här dansade man,
hörd musik, hade sammankomster och
kvade sig. I slutet av 80- eller början
av 90- talet uppfördes det nuvarande
Societetshuset. Emellertid avföy
brunnsvandringarna mer och mer i slutet
av 1800- talet i och med man började up-
träffa Varbergs härliga ~~badvatten~~ ^{galla vatten}

På 1870-talet uppfördes redan ett varm-
badhus (bakom nuvarande tullhuset). Detta
besöktes mest av äldre manni-
skor, huvudsakligen påtane som led av
värk. Varbergsborna sjöls i gemen betuk-
tade detta varmbadhus synnerligen miss-
tänksamt och att brya ett bad för renlig-
hets skull där ansågs näst nog som hög-
färd. Och på i slutet av 90-talet och
början av 1900-talet började man mer och
mer bada i Öppna sjön.

Bland de många celebre gäster som besökt
Varberg för att "dricka brunn" kan nämnas bis-
kop Dr. Tognér. Under sin vistelse här
bodde Tognér på ländervet Freden hos kyr-
koherrn i Varberg, Carl dr. Nordvall.
Och det är härifrån han skrivit till sin
vän Brinkman att det inte finns mer

ACC. NR M. 10240 20.

är två gröna saker i Varberg, nämligen
från Kordvalls busbomsbushä och kyrko-
herke Bexells gröna band till Vasaorden.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV